

שיח משרד החינוך – אקדמיה

סיכום דיון בנושא אוריינות בשפת אם

יום חמישי, י"א באייר התשע"ה (30.4.2015)

פרופ' עמי וולנסקי, המדען הראשי: הנקודה הארכימדית של מערכת החינוך היא השימוש בשפה הכתובה. במקרה שלנו האוריינות של השפות הרשמיות, עברית וערבית שנמצאות בטריטוריה של המזכירות הפדגוגית. המטרה הראשונה של המפגש היא החיפוש הוא אחר פריצות דרך שמטרתן הרחבת תחום הפעולה. המטרה השנייה היא יצירת מפגש בין האקדמיה למשרד. המאפיין של האקדמיה הישראלית היא המעורבות העצומה של האנשים, רצון לתרום, אכפתיות עצומה ורצון להביע דעה והשקפה. המטרה השלישית היא קידום המחקר והפיתוח בתחום.

ד"ר ניר מיכאלי, יו"ר המזכירות הפדגוגית: המפגשים הללו חשובים מכיוון שתורמים לחשיבה התנעתית ולהפרייה הדדית. מראה על הרצון והנכונות שלא להסתפק בלפתור משברים ובעיות אלא להגביה עוף, להתבונן על הסוגיות, לבחון אותם באופן רחב ולהצמיח חשיבה מדינית רחבה וארוכת טווח. אין חולק על החשיבות האדירה של שפת האם ועל תרומתה. ניתן לדבר על שלושה מימדי חשיבות: 1. מימד פונקציונלי/תפקודי - הן לשלב הלימודים והן באינטראקציות חברתיות ומקצועיות. 2. מימד תרבותי/זהותי - שפת האם כבסיס להתערות באוצרות התרבות והמורשת. 3. מימד מהותני - לשליטה בשפת האם גם חשיבות במובן של ויטגנשטיין "גבולות עולמי כגבולות לשוני": ככל שהיכולת השפתית של אדם עשירה יותר כך יכולתו לחשוב ולנתח את עולמו מתרחבת ומתעמקת. ישנן שלוש זירות מרכזיות התורמות להתפתחות הלשון: 1. הזירה הטבעית של האדם בה ככל שהלשון העוטפת את סביבתו של הילד היא עשירה יותר כך גם לשונו מתעשרת והולכת. 2. למידה ישירה של השפה. 3. הוראה אגבית שאינה מנת חלקן של הדיספלינות המופקדות על הוראת הלשון וההוראה המכוונת. גם כשמבינים את החשיבות, אי אפשר להימנע מלהזכיר את הקשיים: הקושי הראשון הוא המתאם הקשה לפיצוח בין המצב הסוציו-אקונומי של התלמידים לבין הישגי התלמידים. רובם של תלמידים אלו סובלים מסביבה לשונית דלה ויש צורך לאתגר את הפערים הללו ולצמצם אותם. הקושי השני הוא מגמת דלדול הקריאה אצל צעירים אשר קוראים אך ב'מקצבים' שונים מאלו שלפני טרום התקופה הדיגיטאלית. הדבר משפיע על הסביבה הלשונית והעושר הלשוני. צעירים אלו מרגישים שהם יכולים להתבטא בצורה די חופשית עם אוצר מילים יחסית מוגבל. אנו לא מספיק עוסקים בצד הישיר של האוריינות הלשונית ולכן התקווה היא שהדיון יאפשר לחשוב באופן פתוח על הנושא וימלא אותנו במחשבות ובתובנות.

מר משה זעפרני, מנהל אגף שפות: מתמודדים עם שפה שמתפתחת כל הזמן ועם תרבות הנלווית לה, עם דיגלוסיה שיש הטוענים שקיימת גם בעברית. השפה הדיגיטאלית והאוריינות המתפתחת סביבה. המפגש אמור לסייע לבנות תכנית אסטרטגית.

פרופ' עליה אולשטיין, יו"ר ועדת המקצוע עברית לחינוך הקדם יסודי והיסודי: מבקשת להודות לעמי על המפגשים הללו ולהעלות כמה סוגיות: בעשורים האחרונים מדברים על הפערים בין

המצטיינים באוריינות לבין אלו שלא כל כך מצליחים. כשמסתכלים על תוצאות ה- PIRLS בין 2001 ל-2006 ל-2011 יש התקדמות, אך עדיין קיימת חולשה באחזור ומיקוד בטקסט למרות שגם כאן היה שיפור. חשוב שבועדות השפה נלמד את הממצאים וננסה להבין מהם מאפיינים של הבנת הנקרא החשובים וכיצד לאפשר לתלמידים לרכוש אותם. אמנם יש ויכוח לגביי עצם ההשתתפות במבחן אבל הוא מספק מידע חשוב. מי הוא הבוגר האורייני? מה ידוע לנו על הבנת הנקרא? אין ספק שהמחקר שכנע אותנו שתשתית חזקה בשפה – כלומר ידע לשוני, ומאגר מילוני רחב הם גורמים נדרשים לפיתוח הבנת הנקרא אבל מעבר לכך ישנה חשיבות לדרכים שקורא מפתח להתמודד עם הלא ידוע והחדש – מה שמוכר כאסטרטגיות התמודדות. ניתן גם ללמד את המתקשים כיצד להפעיל אסטרטגיות. מה ידוע לנו על הקוראים המצליחים? ראשית הם מפענחים יעילים ומהירים, הייתה תקופה שניסו לשכנע אותנו שזה פחות חשוב אך ברור שזוהי יכולת נדרשת. הם יודעים לגייס את כל הידע הלשוני שלהם תוך קריאה והבניית משמעות בטקסטים שונים ומגוונים. הם משתמשים ביכולות הקוגניטיביות על מנת להפיק משמעות והם קוראים בשטף. ב- PIRLS למדנו שהתלמידים המצליחים יודעים ליצור שילוב ולתת פרשנות מעמיקה לנרטיבים שהם קוראים ובטקסט מידעי הם יודעים לשלב מידע בתוך הטקסט ולקשר בינו לבין סיטואציות מעולם המציאות. והדבר החשוב ביותר: הם מבססים את עמדתם על ראיות בטקסט. מה ידוע לנו על קוראים מתקשים? כ- 10% מן הקוראים בעלי כישורי פיענוח עדיין מתקשים בהבנה, הם מתקשים לגייס את הידע הלשוני, הם לרוב חסרים ידע קודם שיעזור להם להבין את הטקסט באמצעות אסטרטגיות מלמעלה למטה, הם מתקשים להחליף אסטרטגיות ולהתאים את הקריאה לטקסט שלפניהם – כאשר נתקלים בקושי הם נתקעים והעיקר הם חסרי ביטחון עצמי וחסרי הדחף להגיע למשמעות. ב-PIRLS בטקסט הסיפורי הם מאתרים את פרטי הסיפור אך מתקשים בפרשנות. בטקסט מידעי הם יודעים לאתר עובדות מפורשות אך מתקשים בהסקת מסקנות ובמציאת הוכחות וראיות בטקסט. כיצד משלבים את מיומנויות השפה – תוך דגש על קליטה מצד אחד וביצוע מצד שני? אני בחרתי להביא כמה דוגמאות מהבנת הנקרא כי זו המיומנות המרכזית המאפשרת לנו ללמוד – לתלמידים זה חשוב ביותר בהתמודדות עם טקסטים בתחומי הדעת השונים אותם הם לומדים בבית הספר וגם מחוצה לו, אבל כמובן יש גם חשיבות למיומנויות הדיבור וההאזנה ומעל הכל, בשנים האחרונות סוף סוף הופנתה תשומת הלב למיומנות הכתיבה. כל הנושאים הללו רלוונטיים לדיון שלנו היום.

פרופ' זהר לבנת, יו"ר ועדת המקצוע עברית לחינוך העל-יסודי: מברכת על היוזמה ועל רב שיח ומקווה שיהווה תחילתו של תהליך עבודה חשוב. מכיוון שממונה על העל יסודי, עוסקת הרבה בדמותו של בוגר מערכת החינוך. לתפיסתה, הבוגר האידאלי הוא בן תרבות, מכיר את הטקסטים המכוננים של התרבות, יודע יותר משפה אחת ומכיר את התרבות דרכן. מנקודת מבט פונקציונאלית מדובר על שלושה ממדים: מישורו שמוכן להמשך לימודים במוסדות להשכלה גבוהה, הן מבחינת רמת הבנת הנקרא והן מבחינת רמת הכתיבה. כיום, מצב הכתיבה במערכת החינוך הוא קשה מאד. הבוגר האידאלי הוא אדם שמסוגל לאזרחות פעילה ואפקטיבית. הוא מסוגל להבין לעומק טקסטים מהמרחב הציבורי, את החדשות, מצע של מפלגות ולגבש עמדה פוליטית מנומקת. אוריינות גם מסייעת לקדם את הבוגר לקראת הצלחה בחיים, בעבודה ובהתמודדות מול רשויות. היכולת להציג את עצמך אופן ראוי ומכבד, להציג טענה ועמדה. ישנו

קשר הדוק בין אוריינות להצלחה בבית הספר. יש לשים דגש גם על אוריינות דיסציפלינרית. ההכרה שלכל אחד ממקצועות הלימוד יש סוגיות וקשיים.

פרופ' דורית רביד, אוניברסיטת תל-אביב: תציג תפיסה ומודל. אוריינות לשונית – התלמיד האידיאלי שולט בכל גווני הלשון. בעל יכולת הבטאות מורכבת ומסוגלת לגייס משאבים לשוניים שונים להקשרים תקשורתיים שונים ליכולת אחת אוריינית הולמת. מהו ההבדל בין שפה לאוריינות לשונית? (שקף). שפת האם נרכשת לאורך שנות הילדות באמצעות שפה דבורה. האוריינות הלשונית נרכשת לאורך שנות ההתבגרות מתוך השפה הכתובה. התפקיד של בית הספר לגביי השפה הדבורה היא לבנות עליה ואילו תפקיד בית הספר בהקשר של השפה הכתובה היא ללמד אותה. על מנת לקדם אוריינות לשונית יש צורך בחשיפה עשירה ובידע עולם עשיר במדעים, אמנויות. (ראה מצגת מצורפת).

פרופ' מיכל שני, אוניברסיטת חיפה: תציג מודל רב-רכיבי להערכה לשם הוראה/למידה. ישנו מודל פשוט שאומר פענוח+הבנת הנשמע = הבנת הנקרא, אך ישנה ראייה רב רכיבית של הבנת הנקרא – קוגניציה, שפה, רגש ומטא קוגניציה שמשפיעים על הקורא. מבחני המיצב מעריכים השגים אך לא בראיה רב רכיבית. תהליכים בסיסיים ותהליכים גבוהים – תהליכים בסיסיים בהקשר של הטקסט עצמו. מבחינת הקורא – הרחבת ההיבטים הקשורים בקורא, תפיסה עצמית בקריאה, ויסות עצמי – בטחון בקריאה וכיול הבנה. ישנן אסטרטגיות במהלך קריאת טקסט. כל תהליך של הערכה של הבנת הנקרא חייב להיות רב רכיבי ולשלב הערכה סטטית ודינמית.

פרופ' דורית ארם, אוניברסיטת תל-אביב: ניצני אוריינות כוללים מגוון נושאים. תציג רצף של מחקרים המדגימים את החשיבות של כתיבה עם ילדי גן. כשמדברים על ניצני אוריינות מדברים על עירנות לצלילים ועל ההכרה של השמות. כתיבה נותנת הזדמנות לנתינת משמעות לאבני היסוד. איך הורים וגננות מתווכים כתיבה? מה אפשר לעשות כדי להשיג את המקסימום במינימום תשומה? בסדרה של מחקרים ניתן לראות שתיווך בכתיבה של אמהות מנבא ניצני אוריינות במגוון שפות. תיווך בכתיבה גם מנבא הישגים של ילדים בבית ספר. מהו תיווך כתיבה יעיל? תיווך גרפוןמי – המבוגר מדריך את הילד בקידוד גרפוןמי-פונמי. תכניות התערבות בגנים במיצב נמוך בגני טרום חובה וטרום טרום חובה: הילדים משחקים ולומדים המון, פעמיים בשבוע חצי שעה, בד"כ משחק בכתיבת השמות של הילדים. השוו עם תכניות שונות של ניצני אוריינות שאינן כתיבה. קריאת ספרים עם ילדים לא קידמה את הלמידה באותה מידה. תכנית נוספת – הדרכה להורים ממיצב נמוך בעבודה עם ילדי גן בכתיבה. בשנת 2006 משרד החינוך אימץ מדיניות תשתית לקראת קריאה וכתיבה, הגננות עובדות עם התכנית יפה מאוד. גננות נשאלו על מה חשוב לדעתן ומה חשוב לדעת משרד החינוך וההורים. חושבות שהמשרד וההורים חשוב מיומנויות אלפביתיות אך לא כתיבה, בניגוד לדעתן. מה לגבי משוב לילדים על התנסות בכתיבה? יש כאלה שחושבים שעדיף לא למשב כדי לא לייאש ולהעמיס. מחקר על 4 תנאים בהתנסות בכתיבה עם לוח מגנטי. קבוצה אחת קיבלה משוב לתהליך ולתוצר, קבוצה שניה קיבלה משוב רק על התוצר, קבוצה שלישית לא קיבלה משוב וקבוצה רביעית ביקורת. הילדים שקיבלו משוב על תוצר ותהליך התקדמו, בעוד משוב על תוצר בלבד הוא כמו ללא משוב. בסה"כ 5 מלים לפעילות, זה ממש לא להפוך את הגן לביה"ס. מחקר חדש - פורום סגור לילדים והורים בגן, הילדים כותבים ולומדים גם אתיקה של שיח ברשת. (ראה מצגת מצורפת).

פרופ' אלינור סאיג-חדאד, אוניברסיטת בר-אילן: שלושה תחומים של השפה הערבית שהמחקר מראה שהם משפיעים על התפתחות הקריאה. מעצב את התפתחות הקריאה בערבית. דיגלוסיה –

שתי צורות של שפה ואמנם יש בשפות אחרות גוונים שונים של שפה, אבל בערבית מדברים על פער לשוני עצום. בערבית מדברים על שתי מערכות של ניקוד. מה למדנו מהמחקר הפיסקולוגיסטי על השפעה של גורמים אלו על התפתחות השפה בערבית. הפרופיל של ילד שסובל מקשיי קריאה בערבית הוא דומה לקשיים של ילדים הסובלים מקשיי קריאה בשפות אחרות. הפער בין הילדים המתקשים לאלו שלא מתקשים נשמר לאורך הגיל. הפער בין ילדים מתקשים לאלו שאינם במודעות פונולוגית גדול מזה במודעות מורפולוגית. כאשר מבקשים מילד לבדד פונמה שלא קיימת בשפה המדוברת שלו מתקשה יותר. כשמתכלים על ילד עם איחור שפתי, האיחור יתבטא גם בגילאים מאוחרים יותר וגם כשהוא גם סגר את הפער. דבר זה דומה לקושי שיש בהפקת פונמות שלא קיימות בשפה המדוברת. 40% מהמילים שילדים משתמשים בהם בשפה המדוברת לא קיימים בערבית הסטנדרטית. לא היה הבדל בין ילדי גן לילדי כיתה א'.

דיון

פרופ' עמי וולנסקי, המדען הראשי: כיצד אנו יכולים לתרגם את תובנות המחקר למדיניות החינוך? האם וכיצד התובנות הללו רלוונטיות גם להשכלה הגבוהה?

אילנה אלקד-להמן, מכללת לוינסקי, חוקרת ספרות והוראת ספרות: חוזרת לדברים שניר אמר. לקריאה יש חשיבות עצומה, לא משנה איזו קריאה, כהצבה של רף גבוה מבחינה לשונית. מודאגת מאד מהעובדה שמדעי הרוח מתדלדלים בחוגים השונים, ומהעובדה שמורים לא קוראים מספיק ולא יוצרים תרבות של קריאה וכתובה בבית הספר. בצרפת יצרו פינות אינטרנט בספריות ציבוריות עבור נוער מנותק באופן שיאפשר עיסוק בקריאה וכתובה. קריאה וכתובה הם שני תהליכים בלתי נפרדים והכרחיים לפיתוח אנשים חושבים.

שלמה אלון, לשעבר משרד החינוך והאקדמיה ללשון הערבית: חש מובך מכך שאנו בתוך מדינת ישראל והתפיסה של הערבית במדינת ישראל היא כזו שעוברים הלאה ולא מתעמקים בבעיותיה. האקדמיה ללשון הערבית הוקמה על ידי החלטת כנסת לפני 7 שנים. מקומה של הלשון הערבית בחברה הישראלית מצריך הזנקה ראשית במערכת החינוך.

שלמה הרציג, מפמ"ר ספרות: בשאלה לפרופ' דורית ארם ובהתייחס לאוריינות בגיל הרך. כיצד מתמודדים עם החשש השיבושים הגרפיים ישתרשו ויהפכו לנורמה?

הגר אור, מרצה ומדריכה פדגוגית בבית ברל, מדריכה ארצית לספרות: למרות השינויים המאד גדולים שעברו ספרי הלימוד לא נותנים מקום לכל ההערכה הדינאמית וצריך לחשוב איך עושים את זה, כי המורים עובדים מאד צמוד לספר. תוכנית הלימודים בחינוך הלשוני מנסה לתת מענה לשפה כמשקפת תרבות. בשטח, הספרות הופכת לדפי עבודה ללימוד מיומנויות קריאה וכתובה. איך משנים זאת? יש סטודנטים שלומדים במסלול ספרות או לשון? איך הם מצליחים ליישם את הדברים שלמדו? איך בחטיבת ביניים וחיטבה עליונה יש תחושה שהקריאה נעלמת?

גילה קרול, אגף א' לחינוך יסודי: בעקבות מה ששמעה יוצאת בעיקר עם סימני שאלה שזה נהדר. **יעל נדלר, מפקחת על החינוך הלשוני, ממ"ד:** בחינוך הדתי יש סוגיה נוספת שקשורה בעלייה אשר מצריכה לתת מענה. זהו אתגר לא פשוט. עולים מארצות רווחה או מארצות אחרות ששפת האם יש לה מאפיינים אחרים. בנוסף, יש התמודדות עם קריאה מתוך המקורות, זו שפה עם מאפיינים ייחודיים נוספים. תשמח לשמוע על זה במפגשים הבאים.

עלי ותד, יו"ר ועדת מקצוע עברית כשפה שנייה בבתי הספר הערביים וראש המכון האקדמי הערבי לחינוך במכללה האקדמית בית ברל: היום מרגישים שיש חולשה בהקניית השפה הערבית בקרב הערבים בישראל. חושב שצריך לחזק קודם את שפת האם ואח"כ שפות נוספות. יש גם

חשיבות גבוהה ללימודי עברית – רמת עברית כחסם לסטודנטים בהשכלה גבוהה. צריך להתייחס אליה במעמד כאילו היא שפת אם. נקודה שלישית – הייתי רוצה לשאול את אלינור מה לגבי השוני בין יישובים, אזורים, מדינות באחוזים של מלים זהות/דומות/שונות?

צופיה קרני, מכללת אפרתה בירושלים: התחלנו השנה בהוראת חינוך לשוני במסלול יסודי כחטיבה אחת מתוך שלוש, והמלצתי היא ליישם זאת גם במכללות אחרות.

מפקחת בחינוך החרדי: אצלנו במגזר החרדי יש הרבה ילדים ששפת אמם יידיש, ופוגשים את העברית לראשונה בכתה ב'.

תומר בוזמן, מפמ"ר עברית לעל-יסודי: תודה רבה על הדיון המרתק, המשקף כיוונים שונים שנושבים בקרב ציבור המורים ובוועדת המקצוע. פעם המורה לימד דקדוק ובשנים האחרונות הרחיבו לאוריינות וגם לשון, ויש דעות שונות לגבי היעדים וההישגים המצופים בכל שכבת גיל. באיזו מידה צריך לעבוד על לשון תקינה? האם כתיבה בשפה תקינה זו משימה של מורי העברית או של כל המורים? האם תפקיד המורה להיסטוריה לתקן את העברית של התלמיד במבחן בהיסטוריה? אולי צריך כתיבה תהליכית כהערכה בית ספרית במקום בחינה בחיבור?

עליזה אמיר: מה תפקידו של המורה בתחום הדעת ומה תפקידו בהקשר האורייני? עשינו כבר דרך משמעותית בחטיבת הביניים בתכנית שלהבת, בחטיבה העליונה עדיין רחוקים יותר. צריך לתת את הדעת על הבסיס.

ד"ר עירית השכל שחם, מכללת דוד ילין: שנים רבות קוראת להחזיר את הכתיבה לכיתות, במחקר שעשתה לטיפול הכתיבה בליווי מחוון, הממצאים הראו על הישגים מדהימים של התלמידים, בייחוד עבור תלמידי מב"ר. נמצא גם קשר לדימוי עצמי. תלמידים בעלי דימוי עצמי חזק יותר רכשו ידע על כתיבה בצורה טובה יותר מאשר אלו בעלי דימוי עצמי נמוך. בדוד ילין הוצע לסטודנטים לכתוב בערבית, אך הם עדיפו שלא בשל רמה נמוכה של כתיבה בערבית.

פרופ' עפרה קורת, אוניברסיטת בר-אילן: רוצה להאיר נקודה חשובה. טכנולוגיה ואוריינות וחשוב לפתח את ההיבט הזה בהקשר של כל המגזרים. יש ניסיונות ללכת לכיוון הזה וזה חשוב. יש כבר מטא-אנליזות בכיוון הזה שמראות שאוכלוסיות מוחלשות וילדים עם קשיים הם אלו שיוצאים נשכרים ביותר משימוש בטכנולוגיה. יש מיזם עם רוני דין בהקשר הזה.

סופיה, מרצה לרכישת שפה ואוריינות: יש לנו תכנית לימודים מצוינת בגיל הרך וביסודי אבל יש בלבול אצל המורים איך ללמד אותה בכיתות היסוד. אם המורות מבולבלות אז בוודאי שגם ההורים. המורים נותנים הוראות בשפה המדוברת והילדים נדרשים לכתוב בשפה הכתובה. בוודאי שהילדים, ההורים והמורים אינם יודעים לגשר על השניים. משרד החינוך צריך לייצר תכניות התערבות עבור ההורים בהקשר זה. מאד מעודדת טיפוח אוריינות מוקדמת גם בערבית, ילדים קטנים מאד אוהבים לכתוב ואם עובדים אתם נכון אפשר להתקדם.

אליעזר שלוסברג, יו"ר ועדת מקצוע ערבית ואסלאם: רוצה להודות לשלמה אלון ולעלי שהציגו את המצב העגום של הערבית בישראל. מסכים את האופן שזהר לבנת הציגה את המפגש של בוגר בית הספר עם האקדמיה ואף ייאמר שהיא טראומטית. גם עם היעדים האחרים של הכנת הבוגר הוא מסכים. ידיעת השפה הערבית הולכת ופוחתת וכך גם הרמה המקצועית. בוועדת המקצוע עושים מאמצים כבירים ובונים תכנית חדשה להוראת הערבית בבית הספר היסודי, בודקים את ההכשרה של המורים ואת האופן שבו אפשר ללוות אותו ולגרום לו להגיע להשתלמויות. יש הרבה עשייה אך המצב איננו כזה שניתן לומר שעושים די. יש מגמה שהגיעה גם לוועדת החינוך בכנסת. בוודאי שראוי שבוגר בית ספר במגזר היהודי ידע ערבית מדוברת, אך מי שחושב שזה מספיק

להיכרות עם השפה, הספרות והתרבות, טועה. בעד תכניות לימודים חדשות ואלו דברים חשובים אבל כל אלו לא יבואו במקום משאבים חומריים של תקנים ושעות. בתחום השפה הערבית התקבלה החלטה של ביטול החובה ללמד ערבית בכיתה י'. ההחלטה הזו היא החלטה קשה ומזיקה שעלולה להשפיע על כל הוראת הערבית בשנים האחרונות. קורא לעשות כל מה שאפשר כדי לבטל את ההחלטה.

וופא מועדי, מפמ"ר להוראת הערבית במגזר הדרוזי והצ'רקסי: הנקודות שעלו היום הן חשובות לקיום הדיונים במשרד. רוצה לשאול את פרופ' דורית ארם לגבי הכתיבה בגנים. החשש הוא שהגננת תתחיל ללמד כתיבה ותדרוש דיוק ולמחרת הילד לא ירצה להגע לגן.

ד"ר ראוי ברבארה, מפמ"ר ערבית: במגזר הערבי אותו מורה שמלמד לשון מלמד ספרות. רוב הקורסים באוניברסיטאות הן של ספרות ערבית. מורה שנכנס ללמד למד ספרות יותר ממה שלמד לשון. מדוע במגזר היהודי המורה ללשון והמורה לספרות אינם חד?

גל בן יהודה, האוניברסיטה הפתוחה: נושא האוריינות המוקדמת. ישנו מנהג נפלא בארה"ב שנקרא יומן כתיבה. כתיבה חופשית. זהו רעיון מאד פשוט לתת לילדים מגיל מאד צעיר בעשר דקות של כתיבה חופשית במהלך היום. קידום הנושא של ההבעה בכתב באקדמיה. האם ניתן לטפל בנושא של הדיגלוסיה באמצעות ספרי ילדים?

ד"ר איילת אטינגר, יושבת ראש ועדת המקצוע לבתי הספר הדרוזים: דובר הרבה על חשיבות השפה שבכתב, גם בבתי הספר הערבים והדרוזים זה לא נעשה כשיטה בפני עצמה.

דליה הלוי, מפמ"ר עברית לקדם-יסודי וליסודי: התפקיד שלה הוא תפקיד חדש וועדת המקצוע בראשה עומדת פרופ' עליט אולשטיין היא ועדה חדשה. רוצה להודות למי שחשב שיש צורך לתת מקום לתחום. מהדברים שעלו בכנס ברורה החשיבות שיש ליחס לקידום השפה בגיל הצעיר. בהיבט אישי - לא הייתה לוקחת על עצמה את התפקיד אלמלא חשה את הגב הרחב מהאקדמיה ואת הגיבוי במזכירות הפדגוגית. מתארת מעט משיתוף הפעולה עם האקדמיה: בוועדת המקצוע החלו לטפל בנושאים עקרוניים ומערכתיים. אחד התחומים ששמו עליהם דגש הוא הנושא של הכשרת מורים. זוהי בעיה מאד קשה שמקרינה על כל ההוראה בפועל לאורך שנים. הכשרת המורים במכללות כמעט ולא נוגעת בתחום, לפחות לא על המתווה להכשרת מורים. סטודנטים להוראה לא לומדים ללמד קריאה, כתיבה והבנת הנקרא, הוראת לשון, ספרות ילדים. גם אם הם בוחרים בהתמחות לשון או ספרות, בד"כ הקורסים אינם מכוונים להוראה בבית הספר היסודי אלא עוסקים בתחום הדעת כשלעצמו. הקמנו במזכירות הפדגוגית ועדה מיוחדת בראשות פרופ' אולשטיין ובריכוז של הד"ר ריקי תמיר שתבחן את סוגיית הכשרת המורים ותעלה הצעות לפתרון. צריך כוח על מנת לקדם מהלך זה כי השינוי צריך להיות גדול ומערכתי. מי שמעוניין מבין הנוכחים להצטרף ולתת גב מוזמן. תחום אחר שאנחנו מנסים לקדם הוא העמקת הידע של מורי המורים הבכירים במכללות ובשדה. בנינו קורס למורי מורים יחד עם הפקולטה הרב-תחומית במכללת לוינסקי. אנחנו חושבים על ההמשך לשנה הבאה ויוצאים ללמוד וליצור שיתוף פעולה עם אוניברסיטת חיפה. עלה בדיון גם נושא ההערכה. הערכה משדרת מסרים שצריכים להיות בהלימה עם התפיסה החינוכית. התחלנו לשנות את המבחן של ב' ממבחן מיצ"ב חיצוני לכלי הערכה פנימי שמשקף תהליך. יש הרבה מה לעשות בכיוון הזה. תודה לכול הדוברים. ניעזר במומחיות של החוקרים לטובת המערכת.

ד"ר האני מוסא, מפקח ארצי לעברית במגזר הערבי: כתב הגנה לערבית המדוברת שכולם פוחדים ממנה. יש דברים נפלאים שאפשר ללמוד ממנה. אפשר להרגיש את התלמידים גם דרך

השפה הדבורה. יודע שהדברים מקוממים ושרוב אנשי המקצוע לא יסכימו אתו. מציע תהליך הדרגתי שמוביל לשפה הכתובה.

דליה פניג, סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית: העובדה שיש אגף שפות הוא חידוש מרענן. היום השתתפה בדיון פדגוגי בנושא הוראה ולמידה שם נחשפו לשיעור שבו השפה העברית נלמדה דרך נושא. אנחנו מאד רוצים לדבר על הוראה רב תחומית ואכן מארג הידע הוא מאד חשוב. השאלה איך עושים זאת נכון?

פרופ' דורית ארם, אוניברסיטת תל-אביב: הגננות עוסקות בשפה מאד יפה גם במגזר היהודי וגם במגזר הערבי. במחקר ראו שהכתיבה עם ילדים צעירים מעודדת ביטוי עצמי ותקשורת ושהעשייה בגן מנבאת הישגים גבוהים יותר גם בכיתה א' וגם בכיתה ב'. גם אם ההפקה הגרפית היא לא מדויקת. נעשה מחקר על איך כדאי לקרוא ספר בערבית, מצאו שהשילוב בין המדוברת לספרותית היא הדרך הטובה שבה מפיקים יותר.

פרופ' אלינור סאיג-חדאד, אוניברסיטת בר-אילן: מה שמעניין הוא העקרון, אפשר בערבית לדבר על שלושה סוגים של מילים ועל מספר כל כך גדול של מילים שלא נמצאים בלקסיקון הסטנדרטי. התפיסה היא שאם המילה נמצאת בשפה הסטנדרטית זה לא אמור להיות בעיה. המחקר לא תומך באמירה זו וזה חשוב להתפתחות קריאה וכתיבה. למה אין מורים ללשון וגם לספרות? החשש הוא שהמצב עשוי להיות עוד יותר גרוע. בהוראה של הערבית תהיה התמקדות יתר בדקדוק שהוא אבסטרקטי. המורים בחוגים לשפה הערבית לא מיומנים בשפה המודרנית. בעבודה במט"ח מנסים לשפר מצב זה.

משה זעפרני, מנהל אגף שפות במזכירות הפדגוגית: יוצאים מכאן עם הרבה שיעורי בית. ככל שנשקיע יותר בלימוד שפות הבסיס נוכל לצמוח לשפות נוספות. מערכת החינוך צריכה לתת בסיס טוב.

ד"ר ניר מיכאלי, יו"ר המזכירות הפדגוגית: הדיון כלל הרבה התייחסויות להיבטים אישיותיים, התפתחותיים ותרבותיים. הצורך להתייחס להערכה דינאמית, למידה והוראה דינאמית. כל הדברים הללו מתחברים ללמידה משמעותית במובן שהיא מבקשת לצאת לכל המרחבים הללו. זה נכון לא רק להקניית שפה אלא לכל הדיסציפלינות. הנקודה השנייה נוגעת להכשרת מורים. עמי ואנוכי השתתפנו בדיון בנושא תכנית החומש של הות"ת ואחת הדילמות שעלתה היא לגביי הכשרה של מורים לבתי הספר היסודיים. אחד הרעיונות הוא להעביר את ההתמחות בבתי הספר היסודיים לתואר השני. מה שעולה מתוך המפגש והדיון הוא שאין דבר יותר מעשי מתיאוריה טובה. הדיון זרע הרבה זרעים שיכולים להתרגם ליישומים פדגוגיים שאני משוכנע שישרתו את בעלי התפקידים המופקדים על קידום שפות האם.

פרופ' עמי וולנסקי, המדען הראשי: פתח בהצהרה שאוריינות היא הנקודה הארכימדית של המערכת ולכן אין סוגייה חשובה יותר. לכשייכנס שר הוא יישמע את המשפט הזה באותו אופן. אין צורך להמתין לשום שר, אבל מציע לכל אחד מאתנו לראות את עצמו כאחראי ויש מרחב גדול ליוזמות פנים וחוץ בית ספריות וכל אחד יכול לתרום בהקשר זה. משוכנע שניר ומשה יעשו מתיחת פנים לתורה, למדיניות ולכיווני הפיתוח של הנושא. אם נדע ליצור שותפויות עם ארגוני הורים, עם הרשויות המקומיות ועם נוספים ונדע למנף את זה למדיניות עם עוצמה, אז יכול להיות שבעוד חמש שנים זה יראה אחרת. מבקש להודות לכל מי שבא ולצוות המרצים.